

125

D. D.
DISSERTATIO GRADUALIS
DE
**SENSU HOMINIS
MORALI,**

QUAM

Conf. Ampl. Facult. Philos. in Reg. Acad. Aboënsi,

PRÆSIDE

**M^{AG.} JOHANN E
BILMARK,**

Histor. & Phil. Pract. PROFESSORÆ Reg. & Ordin.

Publice ventilandam sistit

GUSTAVUS G. LILIUS,

Satacunda-Fenno.

IN AUDITORIO MAJORI Die 14 Junii

An. R. S. MDCCLXXV.

Loco & horis consuetis p.m.

A B O Æ,

Typis JOHAN. CHRISTOPH. FRENCKELL.

Dari in anima nostra motus quosdam, qui omnem anteverunt cogitationem, sua quemlibet experientia quotidie conducet. Quotiescunque enim in societate hominum versamur, quorum singuli nervos ingenii omnes in id intendunt, ut sociorum utilitatem atque commoditatem pro virili promoveant, & quorum proinde exporrectæ facies satis declarant superque, quod in mutua animorum & studiorum conjunctione exquisitum quoddam inveniant oblectamentum; confestim in nobis experimur, quod præcordia nostra quasi sollicitentur ad gaudium ex felici adeo conditione percipiendum, quamvis de cætero certissimi simus, quod nihil inde utilitatis ad nos & statum nostrum perficiendos directe vel indirecte promaneat. Contra ea autem si forte videmus, alios præter suum meritum valde lædi, ipsosque partim ad miseriam, partim ad incitas, quin & manifestum exitium per solam aliorum temeritatem redigi, toti horrescimus, licet ipsi in tuto simus, atque ingenii corporisque vires libenter adhiberemus, si malum depellere aut sortem horum infeliciū mitigare possemus. Qui simplices adeo experientias negare auit, næ ille sensum omnem humanitatis exuisse, & sua sese culpa infra brutorum animalium sortem abjecisse videtur. Non equidem de quibusvis animantibus jam loquimur, sufficit, quod in illis, in quibus analogon illud rationis sese luculentius conspiciendum præbet, motus quosdam animadvertamus, non ex solo instinctu naturali, nedum ex solo corporum, quantumvis organicorum, mechanismo arcessendos. Sic si canes respiciamus,

mus, nonne experientia docet, quod si quis herum vel alium ex familia sive serio, sive per jocum aggrediatur, canis domesticus mox in partes offensi venire soleat, & nihil non audeat, ut ipsum ab imminente vi defendat? Nonne etiam gaudii prodit signa, si familia fuerit læta, & profundæ tristitiæ ferme succumbat, si dilectus herus malo quodam afficiatur, adeo ut a potu etiam & alimentis abstineat, ne laboranti desit. Quod cum in brutis animadvertamus, haud erit mirandum, si res circumstantes in anima hominis rationali excitent motus, cum quibus vel voluptas vel tristitia est conjuncta. Hinc pervenimus ad sensum hominis moralem, per quem intelligimus illam animæ nostræ adfectionem, quæ in interna ejus constitutione fundata, nobis citra omnem perceptibilem ratiocinationis opem significat, quid moraliter bonum aut malum sit. De quo quidem sensu Morali bona C. Lectoris venia, nonnulla impræsentiarum agere constituimus.

§. II.

Quamvis sensus moralis homini competat circa bonum aut malum, justum & injustum, docet tamen experientia, quod veteres Græcorum & Romanorum Philosophi de justitia & injustitia multa perverse disputaverint. Sed nonne eruditæ ipsorum disceptationes eo potius collineaverint, ut in paradoxis opinionibus ingenii acumen ostenderent, quam ut rudes cives suos deducerent ad meliorem frugem? Quum enim quæstionibus aut prorsus superfluis, aut maxime perniciosis discipulorum suorum animos fascinarent, factum est, ut Philosophia eorum Moralis, indolem suam in scriptis & scholis eorum mutaverit, & quæ ex sua natura est tota practica, evaserit mere speculativa & otiosa quædam disciplina, non vitæ, sed Scholæ tantum apta. Quum enim isti Philosophi debuissent per justarum actionum

præcepta & exempla deducere discipulos ad agnitionem Summi Numinis, ut fontis omnium bonorum, per seriem sophismatum eo ipsos perduxerunt, ut temerarium in modum, de natura Dei & incomprehensibilibus ejus proprietatibus disputarent, utrasque in dubium vocarent, & tandem audacter negarent. Immo nulla ipsis fuit religio, contendendi, Numen illud, cui acceptum ferimus, quod bonum a malo, & justum ab injusto discernamus, intellectu perspicacissimo non esse præditum, fatali deinceps necessitati omnia subjicientes, & nullam inter homines ac bruta animantia essentialem differentiam admittentem. Ita efferatæ imaginationis filum sequentes, statuerunt, in quolibet homine plures nævos & plura vitia reperiri, quam in cunctis feris animantibus junctim sumtis, manifesto ut putant indicio, quod justitia nec sit munus Creatoris nec rationis nostræ adfectio, sed accidentale quid in nonnullis hominibus.

§. III.

Enimvero qui hoc nugantur modo, quorum adfelas non paucos vidit etjam recentior ætas, luculenter produnt, se tam foris quam domi talpas esse, qui vero si sensum vel Physicum vel moralem consulissent, haud difficulter horrendos suos errores animadvertissent. Quilibet enim experitur, multas tam in anima sua, quam etjam in corpore mutationes quotidie contingere, quæ arbitrio nostro plane non subunt, & quarum proinde causa extra hominem erit quærenda. Hæc autem esse non potest originarie in rebus circumstantibus, quæ mutationi æque ac homines sunt obnoxia, siquidem partim experientia doceat, quod externa objecta licet prorsus paria fuerint, diverso tamen tempore, diversas in nobis sensationes ac mutationes vel producant vel eis producendis occasionem præbeant, partim ex adsumta hypothesis sequeretur, quod plus foret in effectu, quam fuit

fuit in ejus caussa. Nec ortus harum idearum deducendus est ex universali, quem nonnulli jactitant rerum nexu, quippe cum eodem leges individuales eodem tempore diversæ consistere non possunt. Ergo relinquitur, causam harum mutationum, ultimato quærendam esse in Ente independente atque immutabili seu in ipso Deo, de cujus proinde existentia per sensum Physicum convincimur, sicut sensus Moralis nos conducet ipsum omnium, quæ unquam concipi possunt, perfectionum unicum esse fontem, easdemque eminentissimo gradu possidere. Ergo quum justitia ex omnium consensu sit perfectio, ipsa quoque a perfectissimo Deo suos repetit natales.

§. IV.

Enimvero ut chasmata rationum & sophismata adversariorum, quibus suam illi palliant hypothesin, eo facilius dispalescant, juvat adhuc paulo plenius ostendere, quod homo a seipso sensum moralem non habeat. Quum enim sua quemlibet experientia doceat, quod homo, quantumvis ingeniosus atque industrius ipse fuerit, nullas ex arbitrio corpori tribuere possit perfectiones, nec enim pygmaeus, si ipsi ita videatur, sese in gigantem extendere, nec deformis pulchram faciem, aut venustam figuram sibi conciliare potuit, multo minus perfectiones quasdam morales animæ suæ ingenerare valet homo, licet non denegemus ipsi potentiam semina virtutum sibi indita, excolendi. Præterea quum sensus Moralis justus aut injustus, boni aut mali, sit idem in singulis hominibus, quamvis iidem toto uti dicitur, cælo differant, qua indolem, qua vitæ genera & qua institutionem; quis quæso est genius, qui eadem moralitatis præcepta singulos doceat homines, adeo ut post tot tantasque in mundo factas revolutiones, post tantam præjudiciorum partim dissipatorum partim introductorum nubem, eundem tamen quam proxime sensum moralem retinuerint? Dico quam

proxime; docet enim experientia, quod adfectus nonnunquam ita rationis humanæ usum intervertant, ut sensus moralis occalescere videatur. Qui hæc concedunt, urgere tamen solent, sensum moralem aliorum institutioni deberi, & sine hac nullum futurum. Sed vana etiam est isthæc præsumptio. Sequamur enim filum hypotheseos dissentientium; Magistri igitur nostri suos habuerunt Doctores, & hi rursus suos, quo quidem modo procedendum erit, donec ad primum generis humani parentem perveniamus. Jam quæro, a quo hic sensum suum moralem impetravit, non a se ipso per demonstrata, nec ab aliis sui similibus, quippe qui non existere ponuntur. Ergo ab ipso Creatore, qui animam nostram ratione, & hanc ea adfectione, qua in plerisque casibus statim apprehendit quid bonum aut malum sit, dotavit. His omnibus adde, quod gentes, etiam quibus erraticus per silvas discurrendi modus placet, & quæ proinde proba destituuntur institutione, sensum tamen moralem tam alias, quam præcipue in pactis ineundis ac servandis luculenter prodant. Bene igitur *Bernhardus LAMP* dans l'entretien 2 sur La Morale p. m. 149 & 150: Les payens sont convenus, que pour bien vivre il falloit suivre la nature, c'est à dire les sentimens interieurs d'estime & de plaisir qu'elle nous inspire pour se qui est bien fait, & de bonte & de douleur qu'elle nous fait sentir quand nous allons contre ses loix.

§. V.

Superest adhuc, ut de illo sive argumento siue rectius convitio quod dissentientes ad sensum hominis moralem convellendum adhibere solent, & quo conditionem nostram brutorum forte longe deteriore esse, impudenter satis contendunt, sententiam nostram indicemus. Supponamus igitur, ut monstrosam hominis tabulam, quoniam ita eis perplacet, exhibeamus, singula vicia in uno homine

mine esse conjuncta, quæ cæteroquin dispersa reperiuntur in genere humano. Sit idem superbus, truculentus, crudelis, injustus, timidus atque insipiens; concedimus hæc omnia. Hæc tamen tot tamque horrendæ maculæ, ne quidem quod ad quartam partem obscurare possunt lucem excellentiæ illius, quæ in natura humana conspiciatur, nec proinde hominem infra brutorum sortem unquam detrudent. Bruta enim nec sua, nedum hominum cognoscunt vitia, dum homo utraque non solum cognoscit, sed etiam potentiam habet, eadem ita emendandi, ut vel in desuetudinem abeant, vel saltem minus frequenter ac minori cum impetu exerceantur. Quod ne gratis dixisse videamur, seriem accusationis ab adversariis institutæ sequamur. Esto igitur quod homo sit superbus, non tamen hoc vitium constanter in ipso dominatur, nam dum vel per momentum temporis ad semetipsum redit, statim convincitur, quam perverse Ens adeo limitatum cristas erigat, dum nihil a seipso habeat, sed ab alio penitus dependeat, & quoad existentiam suam & quoad existendi modum. Sensus igitur moralis hominem, per superbiam extra officiorum orbitam delatum, intra hanc reducit, non aliter ac tempestatibus cessantibus impetuosâ flumina intra suum redeunt alveum. Esto etiam crudelis ac truculentus, adeo ut barbaram quandam actionem committat, quod si prima vice tale patravit facinus, nonne faciei pallor atque membrorum tremor satis superque indicant, sensum in illo moralem minime gratum esse. Nonne dum ad se post brevem moram redit, statim sentit, crudelitatem etiam per se esse odiosam & naturæ humanæ prorsus contrariam; & si ipsum factum non penitus improbet, vellet tamen, se auctorem facinoris non fuisse.

§. VI.

Sit porro injustus, sensus tamen moralis ipsum intime

me convincit, dari justitiam, hujusque præstantiam tantam esse, ut nolens volens ipsam amet, doleatque saltem tacite & intra se, quod ad hujus tenorem actiones suas non composuerit: judicat igitur se ipsum, quin & gravissime condemnat juxta immutabilem justitiæ regulam. Commis- sum facinus excuset adulatorum cohors, & culpam transferat vel in præcipitantiam vel in necessitatem quandam, quam publica extorsit salus, ipse tamen sentit has excu- sationes vanas esse, nec seipsum, quantumvis vellet, ab- solvere potest. Imperiosa conscientiæ suæ vox in præcor- diis ejus ita tonat, ut adulatorum sophismata quævis con- fundat, atque internam tranquillitatem disturbent. Inter- ficit Alexander, Macedonum Rex, amicum suum & e- xercitus Ducem Clitum, propter hanc solam culpam, quod Patrem illius Philippum & alios egregios viros in- ter pocula minus prudenter laudare ausus fuisset; facino- re autem commisso mox tanto adficitur dolore, ut pro- prio primum sanguine & deinceps voluntaria inedia, cri- men expiare voluerit. Decernunt quidem Macedones in gratiam Regis sui Clitum jure meritoque ab ipso fuisse occisum, lurdas tamen in Alexandro inveniunt aures, qui seipsum simpliciter & sine ulla absolutionis spe condem- nat. Jussit etiam Imperator Bassianus Caracalla, ut juris Consultus Papinianus cædem Fratris Getæ, a se commis- sam, quantum posset excusaret, sed cum ipse hoc proban- di onus in se suscipere nollet, caussatus: *Non tam facile excusari, quam fieri parricidium*, ipsum etiam obtruncari præcepit. Quid Imperatori huic opus fuisset Defensore, nisi intime sensisset atrocitatem facinoris a se commissi. Nec gloriam in mustaceo quærebat Papinianus, dum im- probas Caracallæ preces repudiavit, quum sensus in ipso moralis fortior fuerit, quam ut ipsum retundere posset. Es- to etiam quod homo per naturam sit timidus; non frustra timet, satis enim sentit fragilitatem sortis suæ, novit quam infeli-

infelicitate interdum molimina optime constituta cedant, & quam levi momento, quam exiguo ab animalculo fabrica corporis sui facile disturbetur. Sed tamen idem homo alio tempore gravissima quævis pericula ferociter contemnit, nihil ipsum movent vel ventorum ac fluctuum in ipsius perniciem conjurata quasi agmina, vel ipsa mors in præliorum discriminibus. Idem plura adhuc præstat: postquam plicas cordis sui sollicitè excussit, atque conscientiae bonæ & illasæ testimonium obtinuit, tranquillus & sine horrore manet, quamvis totum corrueretur universum, atque isthac involveretur ruina. Qui hæc modo allata momenta perpenderit, facile convincetur de naturæ humanæ excellentia præ brutis animantibus, & procul dubio agnoscat, quod homo in suis etiam defectibus sit brutis animantibus nonnunquam præstantior.

§. VII.

Quum itaque sensus moralis non tantum singulis competat hominibus, verum idem etiam nonnunquam adeo fortis sit, ut contra ipsam quoque mortem prævaleat; quæri non præter rationem potest, quare tamen multi mortalium hunc sensum neglegant, atque quodvis injustitiæ genus temere exercere non dubitent? Hoc inde provenit, quod præstigiis bonorum apparentium sese in transversum rapi patiantur, naturam veri boni, immo suam præstantiam susque deque habentes. Hæc autem socordia oritur ex nimio eodemque perverso sui amore, qui ipsos adeo occæcat, ut quum duas acceperint partes, animam rationalem & corpus organicum, & illam quidem hoc longe præstantiorem, hujus tamen præcipuam agant curam. Unde porro fit, ut bonum tantummodo censeant, quicquid corpus suaviter adficit, & malum quicquid opposita ratione ipsos movet, id est, qualitas sensationum atque desideriorum plerumque in his constituit normam moralitatis actionum, immo hæc ab-

errantes chorda ita confundunt intellectuale & Physicum, ut hoc illud quasi absorbere videatur. Ex corrupto hoc fonte erit derivandum, quod homines aurum & argentum tantopere expetant, non quod in se sint præstantia, quid enim aliud sunt, quam glebæ terræ, quas pondus & color distinguit, sed quod instrumenta sint voluptatum, quas corpori suo procurare impense student. Honores alii ambiunt & excelsa munera eum non raro in finem, ut per eadem commodiorem ac jucundiorum postmodum degant vitam. Enimvero isthic hominum status cum præternaturali comparari potest, quum anima, sol ille Microcosmi, toto quo ille durat tempore, deliquium passa videatur. Quamprimum enim homo in seipsum descendit, sine ambagibus experitur, se nobiliori quadam ornatum esse substantia, quæ licet nec videri nec palpari possit, suum tamen in corpus nostrum satis prodit influxum, suamque indolem a turbulentis corporis propensionibus diversam esse ostendit. Hæc igitur dum non impeditur totam mutat scenam, sensum indigentiae homini monstrando, quamvis intra auri & argenti cumulos sese ex voto volutet, atque æstro dormiat. Hæc est, quæ nec vestium splendore, nec curruum & equorum magnificentia, nec clientum numero commota, homini suam objicit injustitiam & inhonestum modum, quo ad honorum gradus sæpe cum aliorum optime meritorum oppressione adscendit, ipsumque adeo graviter condemnat, dum alii virtutes ejus in celum usque evehunt.

S. D. G.

